

Borgen van de democratie

Systeemdynamiek geeft geen enkele garantie dat de kwaliteit van de democratie instant blijft. Mede door onevenwichtig optreden komen burgerlijke vrijheden en de rechtsstaat in het geding. Denk bijvoorbeeld aan:

- Overreactie op bijvoorbeeld de terroristische dreiging. Het heeft geleid tot veel nieuwe wetgeving die op gespannen voet staat met grondwettelijke vrijheden.
- Onder-reactie bijvoorbeeld bij de snelle informatisering. Overheden en bedrijven hebben zoveel informatie over burgers dat de privacy in het geding is.
- Gevoelde druk om te handhaven in combinatie met te veel politieke daadkracht. Zo wordt het bestuursrecht steeds vaker ingezet om burgers te corrigeren zonder tussenkomst van de rechter. Het leidt in de praktijk snel tot misstanden zoals huisvredebreuk, onterecht opgelegde boetes en inperking van grondrechten.
- Gebrek aan toetsing aan de grondwet. In Nederland wordt daar door de rechter meestal niet op getoetst en een constitutioneel hof ontbreekt.
- Overdracht van bevoegdheden. Soevereiniteit wordt overgedragen aan instituties en de EU die niet of verminderd onder democratische controle staan.
- Een overheid die rechterlijke vonnissen naast zich neerlegt en zo de rechtstaat ondermijnt.
- Oorlogsdreiging.
- Een parlementaire cultuur die zich veel met incidenten en politiek in de marge bezighoudt en weinig met de hoofdlijnen. Dit gebrek aan visie staat WO in de weg. Geringe effectiviteit in combinatie met morrende zwevende kiezers maken het systeem instabiel.

Het is meer dan een theoretische inzicht, de voorbeelden bij de hierboven aangehaalde punten zijn eenvoudig te vinden. Opgeteld neigt dat naar conclusies als *“De rechtsstaat Nederland is een utopie geworden”* of *“Het verhaal van de westerse democratie is een verkooppraatje waar we zelf ook niet meer in geloven.”*¹

Systeemkwaliteit bewaken vraagt continue waakzaamheid. Daarbij is het ook zaak om een zeker evenwicht in stand te houden tussen de maatschappelijke instituties waaruit de liberaal-democratie is opgebouwd. Een te overheersende rol van het openbaar bestuur krijgt karaktertrekken van een totalitair regime. De macht van de Staat mag niet te groot worden. Met het oog op mogelijk machtsmisbruik wordt traditioneel het private domein daarom als vrijwel onaantastbaar beschouwd. Ook mag de Staat alleen handelen op basis van expliciete bevoegdheden wanneer de publieke zaak in het geding is en daarbij wordt terughoudendheid betracht. Zo wordt de kans aan civil society en economie gegeven om problemen zelf op te lossen. Ook worden bevoegdheden verdeeld (denk aan de scheiding tussen het politieke en ambtelijke apparaat en de trias politica) en worden hoge eisen gesteld aan zorgvuldigheid, consistentie van wetgeving, openbaarheid en verantwoording.

¹ Citaten uit *“De wet als kunstwerk. Een andere filosofie van het recht”* en *“Welstendige ontwikkeling, een betere kijk op groei.”*

De afgelopen decennia heeft het openbaar bestuur veel bevoegdheden overgedragen aan de EU en internationale organisaties zoals het IMF. Daardoor is slagkracht verminderd. Tegelijkertijd is het instituut economie/markt sterker geworden.

Te veel economie / markt leidt tot het recht van de sterkste. De economische theorie geeft krachtige argumenten om in te zetten op vrijhandel en globalisering. Het leidt tot maximale economische groei. Decennia lang hebben politici en beleidsmakers hier op ingezet. Het heeft bijgedragen aan hoge bbp groeicijfers maar ook tot een geweldige machtspositie van het internationaal opererende grootbedrijf. Deze bedrijven kunnen het machtsmonopolie van de overheid ontwijken. **Het evenwicht met nationaal werkende overheden is verstoord geraakt.** Het is in 2014 opgemerkt door de G20, de EU en de OESO. Denk bijvoorbeeld aan de discussie over belastingontduiking van multinationale bedrijven: ze betalen aanzienlijk minder belasting dan andere bedrijven, terwijl ze maximaal gebruik maken van (innovatie)subsidies.